

Är internet trasigt?

JOAKIM WERNBERG

Förväntningarna på internet har förändrats under de senaste 25 åren, men de har alltid varit höga. När IT-bubblan sprack i början på 2000-talet handlade det om förväntningar på nätets affärsnytta. Samtidigt fortsatte den uppkopplade tekniken att sprida sig och digitaliseringen påverkar nu hela ekonomin.

Tio år senare var förväntningarna på nätet åter höga, men nu handlade det om en annan typ av internetunder. Internet skulle nu göra vår värld bättre och mer demokratisk genom att möjliggöra för fler att höras i samhällsdebatten. Bloggar granskade makten jämte dagstidningar, företags varumärken blev föremål för kunders digitala omdömen och politiker mötte sina väljare i sociala medier. Barack Obamas valvinst 2008 togs till intäkt för den positiva utvecklingen.

Ytterligare tio år senare har förväntningarna på det demokratiserande nätet kommit på skam och ersatts av oro för extremism, polarisering och ett tilltagande demokratihot. Det är åtminstone vad journalisterna Martin Gelin och Karin Pettersson vill göra gällande i boken *Internet är trasigt – Silicon Valley och demokratins kris*. Författarna menar att internets demokratiserande potential har gått förlorad på grund av de stora plattformsföretagens vinstintresse, algoritmer och inflytande. Boktiteln parafraserar Twittermedgrundaren Evan Williams, som i en intervju hävdade att internet är trasigt (men att hans nya företag skulle bidra till att laga det). Det låter slagkraftigt och alla som har bråkat med nättroll kan instinktivt känna igen sig. Men vad är det egentligen Ge-

lin och Pettersson menar är trasigt?

Författarnas argument täcker in många olika frågor och en följd av det är att boken blir väldigt ojämn och spretig. Den behandlar bl a uppmärksamhetsekonomin, skärmtid, radikalisering samt journalistikens framtid. Författarna gör även kopplingar till användningen av sociala medier i odemokratiska länder för både regimkritik och propaganda, men fokus för boken ligger på övergripande argument och internetanvändning inom demokratier. Tesen är att tekniken styr människors beteenden till det sämre, vilket utgör ett hot mot demokratin. Texten är oförblommerat normativ och det är tydligt att författarna inte tycker om de stora plattformsföretagen. Det behöver man förstås inte göra, men den ensidiga framställningen är en besvikelse. Samtidigt är det faktiskt just i Gelins och Petterssons tydliga ställningstagande som boken får sin röda tråd. Detta är nämligen inte en bok om nätet utan om det senaste skiftet i förväntningarna på internet när teknikoptimism byts mot teknikpessimism – det som *The Economist* illustrativt kallar *techlash*. Problemet är att Gelins och Petterssons bok har en minst sagt styvmoderlig relation till ekonomisk analys och teknisk sakkunskap.

Till att börja med handlar boken inte om internet. Den handlar om sociala medier, eller egentligen mer om de företag som tillhandahåller digitala plattformar. Internet däremot är den tekniska infrastruktur som finns kvar under plattformar, appar och andra tjänster. Vad spelar det för roll? Jo, ett internet möjliggör flera olika tjänster och konkurrens mellan dem.

Att Gelin och Pettersson inte gör skillnad på internet som infrastruktur och sociala medier som tjänster utgör en genomgående brist i hela deras tankemodell. Internetanvändningen hade inte varit så utbredd som den är i dag utan företag vars tjänster som gör det

RECENSION

Martin Gelin och Karin Pettersson: *Internet är trasigt – Silicon Valley och demokratins kris*, Natur & Kultur, 2018, 300 sidor, ISBN 978-9-127-16339-3.

Joakim Wernberg är forskningsledare på Entreprenörskapsforum.

enklare att dra nytta av tekniken. Internetanvändare i dag behöver mindre teknisk kompetens än internetanvändare år 1996.

Gelin och Pettersson beskriver algoritmer, nyhetsflöden och annonsförsäljning som systemövergripande ingrepp som styr människors mediekonsumtion, men missar den ekonomiska analysen av flersidiga plattformar. Ökad internetanvändning leder inte bara till ett större utbud av kontakter och information utan även till ökade transaktionskostnader för att hitta rätt information. Det slentrianmässiga påståendet att internet gör allt tillgängligt med ett knapptryck stämmer alltså inte. Det är först med hjälp av digitala plattformar, sökmotorer och algoritmer som ökat informationsutbud kan kombineras med minskade sökkostnader. Att denna kurerung av information är avgörande för teknikanvändningen blir tydligt så fort man jämför en bra och en dålig sökmotor, eller försöker hitta en film till fredagsmyset på Netflix.

Företag som Facebook, Google och Twitter bygger på flersidiga plattformsekonomier, vilket innebär att de säljer matchning mellan olika grupper. Företagen erbjuder en gratis tjänst som matchar användare med innehåll (eller varandra), samtidigt som de även matchar användare med betalande annonsörer. Det är samma typ av affärsmodell som bl a tidningar använder. Eftersom plattformar säljer matchning är de beroende av vilka alternativ användarna har. När användare enkelt kan byta mellan olika gratistjänster ökar betydelsen av konkurrensen mellan dem.

I takt med att antalet användare växer behövs mer kurerung av innehåll, t ex med hjälp av algoritmer, för att bibehålla matchningskvaliteten. Det betyder att mindre plattformar med mer nischade matchningstjänster kan konkurrera med större plattformar om användarnas uppmärksamhet. Gelin

och Pettersson fokuserar på att algoritmerna designas för att behålla användarnas uppmärksamhet, men beskriver inte hur behovet av kurerung ökar eller vilken roll konkurrensen mellan olika typer av kurerung spelar.

Gelin och Pettersson blandar vidare ihop de algoritmer de kritiserar med människors beteende. De lyfter fram exempel på hur tjänster som Youtube rekommenderar innehåll som stegvis blir mer extremt och pekar särskilt på högerextremistiskt innehåll. Detta beror enligt dem på att "sociala medier är ovanligt bra på högerextremism" på grund av att algoritmerna "uppmuntrar det radikala och extrema, eftersom den sortens innehåll har bäst chans att skapa ett känslomässigt beroende hos användarna" (s 191–192). Här misstar sig Gelin och Pettersson på två punkter.

Algoritmerna "vet" inte vad som är extremt utan rekommenderar innehåll baserat på vad andra har tittat på tidigare. Detta medför att många av de studier som utifrån Youtube-rekommendationer har försökt identifiera radikaliserande algoritmer inte visar vad många har trott att de visar. Rekommendationer är utfallet av växelverkan mellan algoritmer och den data som algoritmerna "lär sig" av, dvs människors beteende. Gelin och Pettersson pekar på blockeringen av upphovsrättsskyddat material och menar att det vore lika enkelt att blockera opassande innehåll, men de har fel. Att hitta innehåll som matchar känd musik är inte samma sak som att urskilja innehåll baserat på innebörd.

Författarna för också ett bristfälligt resonemang kring högerextremisters genomslag på nätet. De skriver att "det finns en utbredd missuppfattning om att högerextremister skulle vara bättre än alla andra på att använda sociala medier", men menar i nästa andetag att internet förvisso "inte kan skapa rasister men att de rasistiska forumen på web-

ben kan uppmuntra befintliga rasister att sluta sig samman, att skapa större och mer inflytelserika organisationer” (s 191, 213). Vad författarna missar är att det som utmärker extremister inte är deras åsikter, utan deras incitament.

Grupper som inte har haft tillgång till traditionella mediekanalet har större incitament än andra att investera resurser i att etablera sig i det nya medielandskapet. Författarna påvisar egentligen precis detta när de intervjuar Harvardprofessorn Yochai Benkler, som år 2006 förutspådde att (med författarnas ord) ”internet skulle bryta traditionella mediernas monopol och ge marginaliserade grupper ett sätt att göra sina röster hörda”. Benkler konstaterar att ”jag hade rätt i att allt höll på att förändras. Men jag hade fel i vem som skulle tjäna på och dra fördel av förändringen” (s 108). Benkler hade rätt, men tänkte inte på högerextremister som en marginaliserad grupp. Författarna skriver själva senare i boken att ”[d]et stora misstaget var att tro att enbart förkämpar för mänskliga rättigheter, liberaler och demokratiaktivister kunde använda [sociala medier] för att sätta agendan” (s 133).

Högerextrema behöver inte vara bättre på att använda sociala medier än någon annan, men de har större incitament att investera resurser i att använda sociala medier och manipulera systemet för att få större genomslag. Det påminner om skillnaden mellan två sorters sökmotoroptimering som växte fram efter Googles genombrott. Den ena ansatsen handlade om att manipulera sökmotorn för att hamna högre upp i sökresultaten vilket leder till sänkt matchningskvalitet. Den andra ansatsen gick i stället ut på att optimera innehållet för sökmotorn vilket ökar matchningskvaliteten. Gelin och Pettersson hävdar att vinstintresse hindrar företagen från att blockera extremistiskt innehåll, men missar motsatsförhållandet mellan ex-

tremisters försök att få genomslag och plattformarnas krav på matchningskvalitet för alla som inte vill se extremistiskt innehåll.

Gelin och Pettersson hänger upp sin argumentation på att tekniken styr människor, men för att bevisa detta tänjer de flera gånger på innebörden av de källor de hänvisar till. Bland annat jämför de skärmtid med rökning och menar att det finns en tydlig koppling mellan skärmtid och depression. De skriver att ”[a]merikanska studier visar ett *nästan linjärt samband* mellan skärmtid och känslor av nedstämdhet och depression bland unga” men helgarderar sig senare med att ”[s]tudierna som finns pekar också åt lite olika håll” (s 104–107, min kursivering). Tvärtemot författarnas beskrivning tycks det finnas goda skäl att döma ut studier som klumpar ihop ”skärmtid” och efterlysa en nyansering både av vad unga gör under sin skärmtid och varför (för en översikt se Resnick 2019).

Gelin och Pettersson vill även visa att sociala medier leder till radikalisering. De drar utifrån en rapport från RAND Corporation samt en intervju med en av rapportförfattarna slutsatsen att ”internet underlättat spridningen och rekryteringen av extremister, eftersom det har sänkt tröskeln för engagemang” (s 214). Det kräver viss nyansering. Studien, som bygger på intervjuer med 15 dömda islamistiska terrorister och högerextremister, ger förvisso stöd för att internet skapar kontaktmöjligheter för människor med extrema åsikter samt att dessa individer mest tar del av innehåll som bekräftar deras övertygelser. Man finner däremot inte stöd för att internet snabbar på radikaliseringsprocessen, att människor kan radikaliseras enbart på nätet eller att individer kan ”självradikaliseras” utan kontakt med andra. Den övergripande slutsatsen i rapporten är alltså att radikalisering inte sker på internet allena, utan

mellan människor som kommunicerar både på nätet och i verkligheten. Det handlar, återigen, mer om incitament än om åsikter.

Hjärtat i boken ligger nog i beskrivningen av journalistikens framtid. Gelin och Pettersson menar att uppmärksamhetsekonomin omkullkastar affärsmodellen för en stor del av journalistiken, dvs att digitala plattformar är bättre på annonsfinansiering än medieföretag (s 121). Det kanske mest anmärkningsvärda är att författarna sätter likhetstecken mellan medieföretag och journalistik. Därmed antar de att journalistiskt arbete bara kan organiseras på ett sätt samt att ingenting utanför medieföretagen är journalistik. Journalistik handlar om kurering och värdeförädling av information, något som är mycket efterfrågat men som i det nya medielandskapet inte behöver komma från en tidningsredaktion. Kanske är det, med avseende på journalistikens framtid, inte internet som är trasigt utan mediebranschen?

Den röda tråden i boken följer författarnas besvikelse på tekniken och deras misstro mot teknikföretagen. Den fiende de målar upp vilar på tre ben: vinstintresse, annonsfinansiering och beteendestyrande algoritmer. En övergripande ekonomisk och teknisk analys visar dock att Gelin och Pettersson har byggt en halmgubbe. Utöver vad som sagts ovan är det särskilt en del av författarnas övertygelse som skaver mot verkligheten. De fall som behandlas i boken utgör en liten del av den samlade internetanvändningen, men författarna låter (trots en läpparnas bekännelse i inledningen) specifika problem helt överskugga generell nytta. Att sedan påstå att internet är trasigt är ett nästintill trivialt fel. Internet, ett enormt decentraliserat nätverk som bygger på vad standardiseringsorganet IETF kallar *rough consensus and running code*, bär hela vår ekonomi samt tillgängliggör

och engagerar inom politik, vetenskap och konst på ett sätt som aldrig tidigare varit möjligt. Internet fungerar överraskande bra och det riktigt intressanta är att det inte utvecklats genom styrning utan genom användning.

Betyder detta att det saknas behov av en politisk debatt om digitala plattformar? Nej, men frågan är vad debatten borde handla om. Den typ av politiska ingrepp författarna berör i boken, framför allt reglering av innehåll utifrån innebörd, riskerar att bli en dystert självuppfyllande profetia. Om – eller kanske när, att döma av tongångarna i EU – digitala plattformar tvingas reglera innebörden av det innehåll som publiceras händer två saker. Först befäster regleringen ledande företags marknadsposition inom överskådlig framtid, eftersom det är kostsamt att utveckla den teknik som krävs för att leva upp till regleringen. Alternativt kommer alla att förlita sig på ett fåtal filterleverantörer, vilket minskar konkurrensen i hur information kureras. För det andra får plattformsföretagen *de facto* en enorm makt, eftersom de förväntas föregå domstolar och rättsprövning i olika länder. Risken för att plattformsföretagen blir det hot mot demokratin som Gelin och Pettersson vill utmåla dem som ökar då i stället för att minska.

En politisk diskussion om digitala plattformar skulle i stället kunna utgå från tre faktorer som framträder i den ekonomiska analysen: storlek, räckvidd och komplexitet. Storlek (antal användare) är inte synonymt med marknadsdominans, vilket ställer krav på hur konkurrenssituationen bedöms. Räckvidd ställer marknadsförstoring mot nationell reglering. Matchning på större marknader medför ökad komplexitet och ömsesidiga beroenden mellan företag, sektorer och länder.

Gelin och Pettersson citerar i sin bok återkommande teknikhistorikern Martin Kranzberg, som har konstaterat

att teknik varken är ond eller god, men inte heller neutral. De använder detta som argument för att teknikoptimismen i början av 2000-talet var naiv i sin tro på teknikens positiva effekter, men presenterar i nästa andetag en lika naiv bild av teknikens negativa effekter. I praktiken har de glömt Kranzbergs ord

och bytt ut en utopisk teknikdeterminism mot en dystopisk dito. Både internet och läsarna förtjänar bättre.

REFERENS

Resnick, B (2019). "Have Smartphones Really Destroyed a Generation? We Don't Know", *Vox*, 16 maj 2019.